

ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ У ВИМІРІ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Для України особливо актуальною є стратегія інноваційної трансформації економічної системи. Поєднання ефектів глобалізованого розвитку з посиленням впливу технологічних чинників стимулювали видозміну сучасної моделі економічного розвитку національної економіки, при якій інновації стають основною стратегією для того, щоб витримати конкурентоспроможність, зростання і процвітання.

Ключові слова: конкурентоспроможність, інноваційність, Глобальний Інноваційний Індекс, інноваційна діяльність, інноваційна політика.

Strategy of innovative transformation of the economic system is especially relevant for Ukraine. Combining the effects of globalized development with the increasing influence of technological factors have stimulated the modification of a modern model of economic development the national economy in which innovation becomes a key strategy to sustain competitiveness, growth and prosperity.

Keywords: competitiveness, innovation, Global Innovation Index, innovative activity, innovative policy.

Для Украины особенно актуальна стратегия инновационной трансформации экономической системы. Сочетание эффектов глобализирующегося развития с усилением влияния технологических факторов стимулировали видоизменение современной модели экономического развития национальной экономики, при которой инновации становятся основной

---

¹ аспірантка кафедри економічної теорії та конкурентної політики Київського національного торговельно-економічного університету, головний експерт п'ятого управління досліджень і розслідувань Антимонопольного комітету України

стратегией для того, чтобы выдержать конкурентоспособность, рост и процветание.

Ключевые слова: конкурентоспособность, инновационность, Глобальный Инновационный Индекс, инновационная деятельность, инновационная политика.

Постановка проблеми. У науковому дослідженні запропоновані методичні засади побудови моделі взаємодії факторів інноваційності та конкурентоспроможності у забезпеченні інноваційного розвитку національної економіки, що відрізняється від існуючої в українській практиці тим, що охоплює такі елементи: фактори інноваційності української економіки за даними індексу глобальної конкурентоспроможності, модель життєвого циклу факторів конкурентоспроможності національної економіки, інноваційне підприємництво та безпосередньо державне регулювання інноваційних процесів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання конкурентоспроможності країни широко розглядали відомі вчені-економісти: П. Кругман, С. Ліндер, М. Портер, Я. Базилук, М. Делягін, Я. Жаліло, В. Іноземцев та ін. Вітчизняні науковці досить активно вивчають міжнародні рейтинги і дають інтерпретацією результатів міжнародних рейтингів. Економічний дискурс презентований дослідженнями Б. Данилишина і О. Веклич, А. Арсененко та іншими. О. Іващук досліджував позиціонування країн у світових рейтингах за основними ознаками рівня відкритості економіки, аналізуючи основні індекси, що відображають ступінь відкритості національних, визначав рівень відкритості української економіки за різними рейтингами.

У політологічному контексті досліджував міжнародні рейтинги України як фактор впливу на національну безпеку держави О. Гребінченко. Він зробив висновок про те, що потрібно протидіяти деструктивним впливам міжнародних рейтингів і моніторингів на різні рівні політичної системи країни.

О. Щурко акцентувала увагу на таких зовнішніх чинниках конструювання міжнародного образу держав, як світові стандарти, що фіксуються щорічними рейтингами міжнародних організацій та рейтингових агентств І. Чернуха, визначаючи рейтингове «обличчя» України, визнала його непривабливим.

Метою статті є спроба проаналізувати напрями активізації інноваційної політики України у просторі глобальної конкуренції.

Викладення основного матеріалу. Значне скорочення обсягів фінансування, різке зменшення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) оборонного характеру, суттєве зниження попиту на інноваційні розробки з боку промисловості, недостатній науково-технічний рівень інноваційних розробок із цілого ряду важливих напрямів, застарілість матеріально-технічної бази досліджень, вплив кадрів призвели до того, що інноваційна сфера опинилася у жорстких умовах [1, с.53]. Ключ до виходу з нинішньої кризи знаходиться у площині відкриття і впровадження в економічну практику нових і старих ідей, здатних подолати руйнівний спадок економічного неолібералізму, одним із яких для України могло б стати виведення її на магістральний шлях інноваційного розвитку, що в наш час носить назву «неошумпетеріанство» [2, с.40].

На сучасному етапі розвитку економіки головним джерелом суспільного прогресу є інноваційна діяльність. Саме тому в економічно розвинутих країнах більше половини підприємств є інноваційно активними. Україна належить до країн з високим науковим потенціалом. Наукові школи України відомі унікальними досягненнями у сферах розробки нових матеріалів, дослідженнями в галузі фізики низьких температур, електрозварювання, інформатики і багатьох інших. Пріоритетом для діяльності органів державної влади сьогодні має стати створення умов, що забезпечують не тільки збільшення цього потенціалу, а насамперед його максимальну реалізацію в інтересах суспільства. Для цього держава зобов'язана стати безпосереднім провідником інноваційного розвитку, замовником та організатором досліджень і розробок [3, с. 19].

Перспективи країни на світовому ринку та участі в міжнародному поділі праці залежать від здійснення заходів активізації її інноваційного потенціалу, структурної перебудови економіки, можливості надати відповіді ключовим планетарним викликам, до яких належать:

- глобалізація і неолібералізація світової та більшості національних економік, у тому числі української;
- безальтернативність сталого економічного розвитку для кожної країни;
- нарощування у світі темпів технологічного прогресу, перехід національних економік до найвищих технологічних укладів;
- погіршення демографії, зниження якості трудових ресурсів та посилення процесів міграції населення [4, с. 107].

Інноваційна діяльність впливає на рівень економічного розвитку будь-якої країни: в сучасному глобалізованому процесі отримують вигоду ті країни, які вибрали інноваційну модель розвитку економіки як основний пріоритет довгострокової стратегії підвищення рівня конкурентоспроможності країни. Інноваційна модель – особлива система відносин, інститутів та інституцій, які створюють належні умови для науково-технічного прогресу в межах і під впливом визначеної державної інноваційної політики [5, с. 126].

Напрями створення сприятливих умов розвитку інноваційної діяльності країн світу і передумов трансформацій стратегій інноваційної розвитку держави в умовах глобалізації є наступні:

- унікальний товар, який приносить споживачу додаткові переваги;
- потужна маркетингова орієнтація на ринок і клієнта;
- глобальна концепція товару, який первісно орієнтований на міжнародний ринок;
- інтенсивний первісний аналіз з метою виділення відповідних ресурсів і техніко-економічного обґрунтування;
- перелік конкретних завдань, вибір цільового ринку;
- між функціональна координація (НДДКР – виробництво – маркетинг);
- попередній відбір з метою максимізації успіху і мінімізації ризиків;

- контроль за перебігом розробки [6, с. 81].

Для України, перед якою поставлено стратегічне завдання модернізації національного господарства і більш ефективного включення у світову економіку, розвиток науково-технологічної та інноваційної сфери має вирішальне значення. Створення інноваційної системи, яка спирається на використання ринкових механізмів і активну державну науково-технологічну та інноваційну політику, повинно стати основою для розвитку галузей і секторів, заснованих на знаннях, їхньої довгострокової конкурентоспроможності в рамках національних кордонів і на світових ринках [7, с. 88].

За оцінками американського журналу Forbes серед 127 країн світу в рейтингу ділової й інвестиційної активності Україна займає 97 позицію. Низька інвестиційна привабливість країни не сприяє залученню іноземних інвестицій;

- мала частка бюджетних коштів в інноваційних витратах підприємств;
- неефективне управління підприємствами та низький рівень корпоративної культури;

– низький інноваційний потенціал підприємств, що характеризується сукупністю різних ресурсів (інтелектуальних, матеріальних, фінансових, кадрових, інфраструктурних та ін.);

- слаборозвинений рівень інноваційної політики підприємств і маркетингу технологій, що веде до невміння вірогідно прогнозувати, виявляти споживчі переваги та реагувати відповідним чином;

– труднощі в комерціалізації результатів досягнень вчених [8, с. 36-38].

Для України процес входження у простір глобальної конкуренції засвідчує складність багатоаспектної взаємодії з іншими країнами, що передбачає необхідність мобілізації власного соціально-економічного і науково-технічного потенціалу в реалізації стратегій розвитку відповідно до «постіндустріальних» тенденцій:

- розширення науково-технічних зв'язків і співпраці міжнародних наукових інституцій;

- зменшення тривалості розробки та впровадження нових товарів з одночасним підвищенням їх наукомісткості та технічної складності;
- скорочення життєвого циклу товарів та комерціалізації процесу продукування технічних знань, інформаційних технологій;
- інтеграції національних інноваційних систем через утворення мереж корпоративних, промислових і регіональних кластерів;
- посилення процесів злиття та поглинання інноваційних компаній з метою удосконалення продукції, модернізації технологічної бази, використання глобального науково-дослідного потенціалу;
- зростання частки іноземного фінансування наукових досліджень та створення дослідницьких підрозділів ТНК [9, с. 294].

Враховуючи зростаючу увагу до проблем науково-технологічного розвитку, яка відзначається на теренах Євросоюзу, та постійне поглиблення відставання України у цьому розвитку від інших країн європейського простору, вважаємо, що головними напрямками розв'язання проблем фінансового забезпечення інноваційної діяльності мають бути:

- підвищення ролі бюджетного фінансування науки та пошук шляхів більш ефективного та цільового використання бюджетних ресурсів;
- розвиток партнерських відносин держави та інноваційного бізнесу;
- сприяння формуванню необхідного й достатнього обсягу фінансових ресурсів інноваційних підприємств з різноманітними джерелами походження;
- розроблення системи стимулювання залучення до інноваційної діяльності коштів суб'єктів господарювання й населення та створення механізму надання державних гарантій щодо стабільності інвестицій в інноваційні проекти;
- стимулювання збільшення обсягу банківського кредитування інноваційної діяльності та одночасного зниження процентних ставок за кредитами;

– збільшення фінансових ресурсів інноваційних підприємств шляхом зменшення податкового тиску та запровадження гнучкої системи нарахування амортизації.

Сьогодні вже не достатньо аналізувати лише макроекономічні показники ефективності функціонування національної економіки (темпи економічного зростання, ВВП та основного капіталу на душу населення, індекс людського розвитку тощо), а необхідно враховувати структурні зміни в економіці, рівень залежності від іноземного капіталу, рівень відкритості економіки та свободи підприємництва, нагромадження капіталу та рівень продуктивності, трансформацію національних інститутів та ментальності суспільства. Вибір цілей і напрямків економічної політики, спрямованої на посилення національної економіки та її конкурентоспроможності повинно враховувати специфіку економічного, соціального та інституціонального середовища у країні, її ресурсні можливості та геополітичне становище, організаційну єдність та мобілізаційну мотивацію населення [10, с. 130].

При розробленні новітньої політики України мають бути враховані загальноєвропейські фактори зростання: 1) розумне зростання: розвиток економіки, що базується на знаннях та інноваціях; 2) стійке зростання: створення економіки, що базується на доцільному використанні ресурсів, екології та конкуренції; 3) всеосяжне зростання: сприяння підвищенню рівня зайнятості населення, досягнення соціальної й територіальної згоди. Оновлення інноваційної стратегії й політики України, основні пріоритети й перспективи підтримки досліджень і розробок та інновацій повинні враховувати пріоритети «Обрії 2020» – рамкової програми ЄС щодо наукових досліджень і розробок, конкурентоспроможності та інновацій, а також функціонування Європейського інституту інновацій та технологій:

1) генерування передових знань для зміцнення позицій серед провідних наукових держав світу;

2) досягнення індустріального лідерства та підтримка бізнесу в інноваціях;

- 3) вирішення соціальних проблем у відповідь на виклики сучасності;
- 4) дотримання всіх стадій інноваційного ланцюжка від одержання результатів досліджень до їхньої комерціалізації й виходу на ринок.

У процесах розроблення напрямів та інструментів реалізації політики структурних перетворень та підвищення глобальної конкурентоспроможності економіки України головна увага має бути зосереджена на реформуванні інституційного забезпечення, розвитку інфраструктури, внутрішнього середовища та бізнес-середовища [11, с. 15].

У Глобальному Інноваційному Індексі серед 142 країн світу у 2013 році Україна займає, можна стверджувати, почесне 71 місце. В рамках Глобального інноваційного індексу була також проведена загальна ефективність української економіки у сфері інновацій [12] (табл.). Для порівняння з Україною були відібрані такі країни: Швейцарія як лідер індексу, Туніс та Монголія, які займають сусідні з Україною місця у рейтингу та Російська Федерація як сусідня держава.

Таблиця

Загальна ефективність української економіки у сфері інновацій у 2013 р.*

Ключові індикатори – фактори інноваційності	Країни та місце у рейтингу				
	Україна (71)	Швейцарія (1)	Туніс (70)	Монголія (72)	Російська Федерація (62)
Ефективність уряду	124	6	66	110	90
Верховенство права	117	11	66	78	113
Регуляторна політика	113	12	87	91	102
Політична стабільність та відсутність тероризму	79	6	81	42	113
Бізнес-середовище	127	31	52	82	55
Інтенсивність конкуренції на місцевому рівні	101	18	38	85	121
Легкість сплати податків	125	17	70	63	53
Процедура банкрутства	135	41	36	112	49
Легкість відкриття бізнесу	65	61	81	56	69

Свобода преси	102	12	111	77	119
Простота захисту інвесторів	102	133	41	25	102
Легкість отримання кредиту	22	22	93	51	93

Продовження таблиці

Витрати на освіту, % від ВВП	23	47	21	41	88
Загальні витрати на НДДКР, % від ВВП	37	7	34	76	-
Частка розробок, фінансованих за кордоном	12	55	24	70	59
Розвиток кластерних об'єднань	110	8	93	123	108
Інформаційні технології	79	20	72	55	28
Частка випускників в галузі науки і техніки	17	50	-	60	14

* Узагальнено автором на основі джерела: [Overall performance of Ukrainian economy in terms of innovation (key indicators and rankings) // The Global Innovation Index 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globalinnovationindex.org>]

За деякими ключовими індикаторами – факторами інноваційності Україна займає одні з останніх місць. Серед них, зокрема: ефективність уряду, верховенство права, регуляторна політика, бізнес-середовище, легкість сплати податків, процедура банкрутства, розвиток кластерних об'єднань, інтенсивність конкуренції на місцевому рівні, простота захисту інвесторів. Це ті індикатори, що в першу чергу стримують інноваційні процеси українських підприємств. Недалеко розмістилась і Російська Федерація, яка теж має невтішні показники за цими індикаторами. Високі місця України за індикаторами «витрати на освіту, % від ВВП» та «загальні витрати на НДДКР, % від ВВП» вказують на те, що в Україні не здійснюється переорієнтація державної політики на використання наукових знань як головного ресурсу економічного зростання, як це спостерігається у розвинених країнах – Швеції, Японії, Німеччині, США, Фінляндії, Данії, Швейцарії. За показником «частка розробок, фінансованих за кордоном» Україна має 12 місце, що свідчить про постійний вплив кадрів та

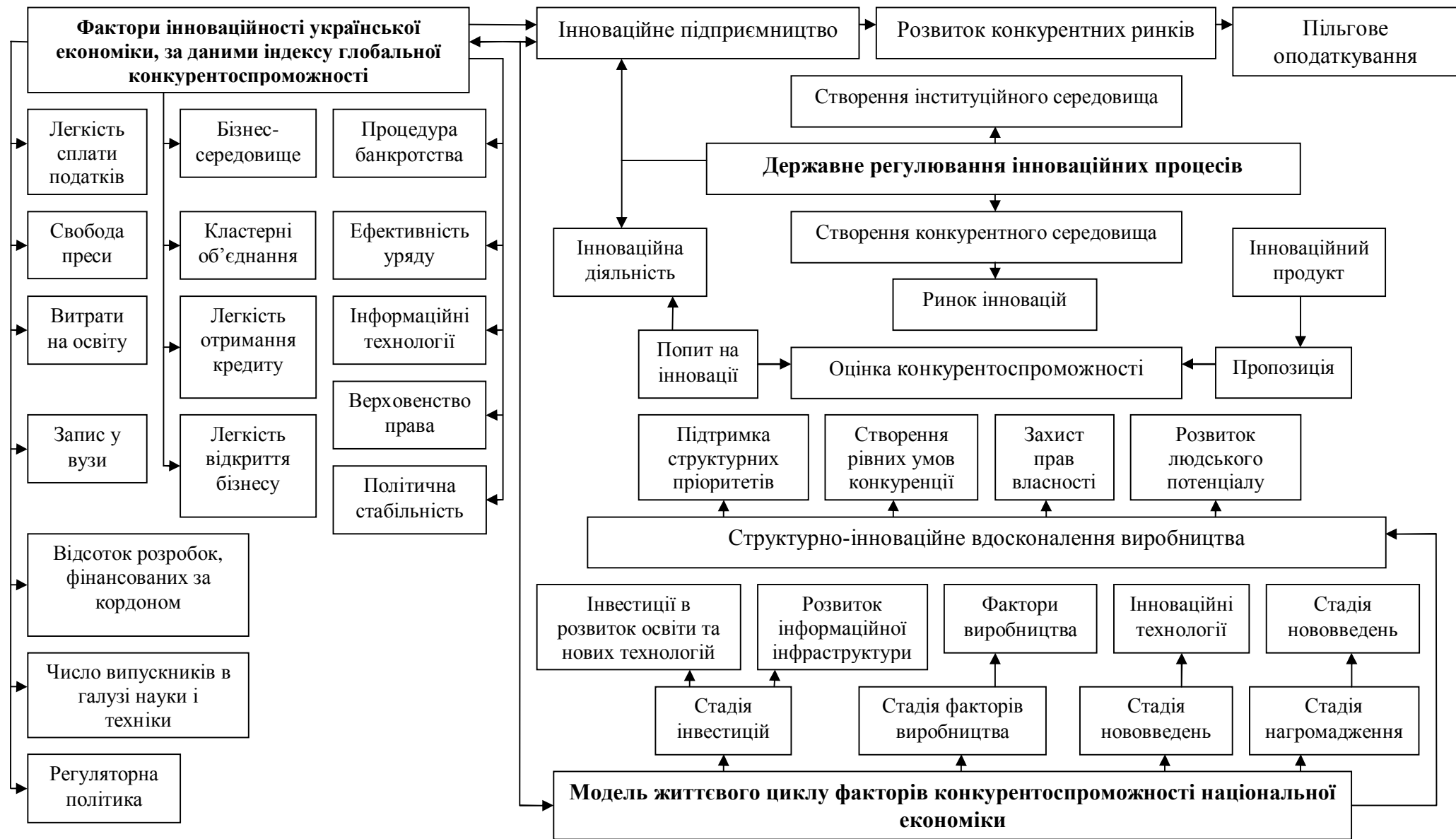
низький рівень інвестицій країни в інтелектуальний капітал. Місце за індикатором «частка випускників в галузі науки і техніки» розмістило Україну серед лідерів першої двадцятки індексу: Німеччини, Франції, Фінляндії, Швеції. Можна зробити висновок, що вплив цього індикатора у цих країнах є суттєвим на розробку інноваційної моделі розвитку економіки як основного пріоритету довгострокової стратегії підвищення рівня конкурентоспроможності.

Системний підхід, що забезпечує збалансовану державну підтримку виробництва з заходами, направленими на розширення попиту на всіх сегментах ринку, дає можливість формувати модель державного регулювання регіональною економікою шляхом узгодження з внутрішніми особливостями ринку, удосконалювати корпоративне управління в умовах інституціональних обмежень і внутрішньої мотивації підприємств на підвищення їх конкурентоспроможності. Реалізація пріоритетного інноваційного науково-технічного розвитку має ґрунтуватися на основі таких засобів:

- державні преференції (податкові, митні, фінансові пільги) підприємствам, що здійснюють інноваційну-інвестиційну діяльність;
- інноваційно-інвестиційні стратегії, державні цільові, науково-технічні програми;
- стандартизація та сертифікація продукції згідно міжнародних вимог;
- державні замовлення на інноваційну продукцію;
- стимулювання розробки інноваційних кластерів у межах територіальних обмежень;
- активація розвитку венчурного підприємства;
- посилення зв'язків «наука – виробництво – впровадження – споживання і використання»;
- прогнозування стану інвестиційних ресурсів, науково-технічної діяльності, технічного розвитку [13];
- створення технополісів, технопарків, промислових кластерів, ТНК, інноваційних центрів тощо;

- впровадження інноваційної культури як способу адаптації до прискорення змін у виробництві, бізнесовій діяльності та суспільстві;
- досягнення поставлених цілей потребує впровадження інноваційного менеджменту як інструмента підвищення ефективності управління інноваційним потенціалом підприємств [14, с. 27].

Для забезпечення інноваційного розвитку національної економіки та забезпечення її конкурентоспроможності необхідним є створення моделі взаємодії факторів інноваційності та конкурентоспроможності у забезпеченні інноваційного розвитку національної економіки (рис.). Факторами конкурентоспроможного розвитку національної економіки є: орієнтація державної політики на консолідацію суб'єктів економічних відносин; ефективна реалізація економічного інструментарію державного регулювання економіки; адаптація міжнародних правових норм конкурентного права до національних умов; активізація інструментарію інноваційної політики; реалізація політики інтелектуалізації соціально-економічного розвитку, яка сьогодні є джерелом економіки знань і формує конкурентні переваги на перспективу. Для характеристики конкурентоспроможності національної економіки часто використовують модель життєвого циклу факторів конкурентоспроможності національної економіки, яка включає: стадію факторів виробництва; стадію інвестицій; стадію нововведень; стадію нагромадження. На першій стадії джерелами конкурентоспроможності країни є фактори виробництва (дешева робоча сила та сировина, зручні транспортні маршрути, місткий споживчий ринок). Домінує цінова конкуренція. На другій стадії активізується соціальна складова економічного зростання, на перший план виходить інвестування в розвиток освіти та нових технологій, розвиток інформаційної інфраструктури.

Рис. Взаємодія факторів інноваційності та конкурентоспроможності у забезпеченні інноваційного розвитку національної економіки

На третій стадії основним джерелом конкуренції є інноваційні технології. До нових конкурентних переваг можна віднести: інвестиції в освіту; розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій; зростання витрат на НДДКР; розширення доступу компаній до венчурного капіталу; якість управління країною та компаніями; ефективну політику залучення прямих іноземних інвестицій; кількість і якість людських ресурсів; зайнятих у галузях знання.

Висновки. Для забезпечення інноваційного розвитку національної економіки та забезпечення її конкурентоспроможності необхідним є створення моделі взаємодії факторів інноваційності та конкурентоспроможності у забезпеченні інноваційного розвитку національної економіки. Зокрема, для характеристики конкурентоспроможності національної економіки використано модель життєвого циклу факторів конкурентоспроможності національної економіки, яка включає: стадію факторів виробництва; стадію інвестицій; стадію нововведень; стадію нагромадження. На мегарівні конкурентоспроможність оцінено за даними Глобального Інноваційного Індексу. Для України визначальним чинником розвитку та підвищення конкурентоспроможності стає структурно-інноваційне вдосконалення виробництва.

Список використаних джерел:

1. Никифоров А.Є. Інноваційна діяльність: теорія та практика державного управління: Монографія / А.Є. Никифоров. – К.: КНЕУ, 2010. – 420 с.
2. Єщенко П. Відновлення соціально-економічного розвитку – пріоритет номер один у світі та в Україні / П. Єщенко, А. Арсеєнко // Економіка України. – 2011. – № 1. – с. 36-51.
3. Шарий К.В. Сучасний стан і тенденції розвитку інноваційно-інвестиційної політики України / К.В. Шарий // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2014. - № 1. – с. 19-23.

4. Шапаренков А.В. Грошовий механізм формування інноваційного потенціалу: монографія / А.В. Шапаренков. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2013. – 456 с.
5. Козлова А.І. Інноваційна модель розвитку економіки України: міжнародні пріоритети / А.І. Козлова // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2012. – № 725. – с. 125-129.
6. Корж М.В. Удосконалення моделі організації інноваційної діяльності на державному рівні при використанні інструментарію міжнародного маркетингу / М.В. Корж // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 2. – с. 77-84.
7. Федулова Л. Концептуальна модель інноваційної стратегії України / Л. Федулова // Економіка і прогнозування. – 2012. – № 1. – С. 87-101.
8. Іващенко О.В. Проблеми в активізації інноваційної діяльності в Україні / О.В. Іващенко // Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. – 2011. – № 3. – с. 35-39.
9. Інноваційний потенціал України: монографія / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник, В.В. Юхименко, В.М. Костюченко, Л.П. Кудирко [та ін.]; за заг. ред. А.А. Мазаракі. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. – 592 с.
10. Олещко А.А. Державне регулювання інноваційно-інвестиційного розвитку України / А.А. Олещко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. - № 10. – с. 39-42.
11. Хаустов В. Стратегічні орієнтири інноваційної політики України / В. Хаустов // Економіст. – 2014. - № 4. – с. 12-15.
12. Overall performance of Ukrainian economy in terms of innovation (key indicators and rankings) // The Global Innovation Index 2013 [El. resource]. – URL: <http://www.globalinnovationindex.org>
13. Узунов В.В. Інноваційний потенціал як фактор забезпечення конкурентоспроможності підприємств на внутрішніх і зовнішніх ринках / В.В. Узунов // Економіка та держава. – 2013. - № 7. – с. 23-27.

14. Брижань І.А. Умови та чинники переходу України до моделі сталого розвитку / І.А. Брижань // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2013. - № 1. – с. 128-133.